

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“, СКОПЈЕ

ЦРКВА И МИСИЈА

Зборник на трудови од Шестиот и Седмиот
Светиклиментов научен собир
(2022 и 2023)

Црква и мисија

Зборник на трудови од Шестиот и Седмиот
Светиклиментов научен собир (2022 и 2023)

Издавач:

Православен богословски факултет
„Свети Климент Охридски“ – Скопје

Главен уредник:

Ѓоко Ѓорѓевски

Технички уредник:

Милан Ѓорѓевиќ, ереј

Лектура и компјутерска подготовка:

Зорица Велкова

Дизајн на корица:

игумен Агатон Апостоловски

Печат:

Контура – Скопје

Тираж:

100 примероци

ЦРКВА И МИСИЈА

Зборник на трудови од Шестиот и Седмиот
Светиклиментов научен собир
(2022 и 2023)

Скопје 2024

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

271.2-72(062)

271.2-36Климент Охридски,св.(062)

Црква и мисија : зборник на трудови од Шестиот и Седмиот Светиклиментов научен собир (2022 и 2023) / [главен уредник Ѓоко Ѓорѓевски]. - Скопје : Православен богословски факултет “Св. Климент Охридски”, 2024. - 175 стр. ; 25 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-9989-743-32-0

1. Светиклиментов научен собир (6 ; 2022) 2. Светиклиментов научен собир (7 ; 2023)
а) Климент Охридски, св., 840-916 -- Собири б) Еклисиологија, православна -- Собири

COBISS.MK-ID 65016069

Ѓоко ЃОРЃЕВСКИ

СТАРОЗАВЕТНАТА ЦРКВА ВО СВЕТОТО ПИСМО

Старозаветната Црква била праслика на Новозаветната Црква, а со тоа и на идното Царство Божјо, таа вечна заедница во љубов меѓу луѓето со Бога во Христос Господ, врз кого и Црквата е втемелена. Но, кога е создадена старозаветната Црква? Според Булгаков, Црквата е предвечната цел и основа на создаденото, затоа што заради Црквата Бог го создаде светот. За други, пак, почетокот е содржан во ветувањето за спасението дадено на Адам и Ева, а некои сметаат дека таа е основана со изборот на Авраам, од кого ќе произлезе избраниот народ. Во секој случај, сите се сложуваат дека старозаветната Црква е тип и сенка на идното Царство Божјо.

Стариот завет е подготовка за новозаветната Црква. Таму старозаветната заедница е наречена „Божји народ“, а еврејското *‘am* за „народ“ означува заедништво, целина и имплицитно ја содржи идејата за роднинство и за семејна поврзаност. Во „народот Божји“ сите се како браќа кои признаваат еден Бог, почитуван како Татко, а тие се големо семејство на кое Бог е *go'el*, „Избавител“. Именувањето, пак, како Божји народ се истакнува и во однос на дијаспората и „остатокот“ (честопати наречен „свет остаток“). Имено, Божјиот народ се наоѓа постојано раселен меѓу други народи, но посебно по големите раселувања за време на повеќевековната еврејска историја. Преку дијаспората народот ја живее својата реалност како патник и туѓинец, слично на онаа на патријарсите (сп. 1Мојс 17,8; 28,4; 47,9). Божјиот народ, Израил, секогаш ќе биде туѓинец, дури и во сопствената земја, затоа што и таа му припаѓа на Бога (сп. 3Мојс 25,23: „Земјата не смее да се продава засекогаш, зашто земјата е Моја; вие сте кај Мене придонесени и доселеници“). Така, дијаспората е можност за објавување (Товит 13,3-6), како и одговор на позивот на Израил меѓу незнабошците (Мудрост Соломонова 18,4). При крајното собирање ќе следува нов избор

од народот, тоа е „остатокот“. Тогаш изборот нема да се врши само меѓу избраниот и другите народи, туку во самиот Израил. Остатокот е „свето семе“ (Ис 6,13), кое „ќе биде спасено“, семе кое ќе го спаси идниот народ (сп. Ис 65,8-12; Ав 17; Јоил 3,5), во кој ќе бидат вклучени дури и незнабошците (Ис 66,19; Зах 9,7).

Како света и свештена заедница, пак, старозаветната црква е означена со два термина: *qahal*, што значи заедница, собир, собрание свикување (од *qól*, „повик“ и свештеничкото *'edah*, свикана или собрана заедница. Терминот *qahal* може да биде и именка, и глагол, односно да значи „собирање, состанување“, но и „собира“, а во обете форми е присутен 173 пати во Стариот завет.¹

Qahal е заедница, собрание кое се свикува за свештенодејствие, поврзано со норми и закони врз основа на склопениот завет, што значи дека е заедница која примарно се темели врз Сојузот. Заедницата како *'edah*, пак, се чини дека е поврзана со Излезот, кога за првпат Израил се формира како *'edah*, заедница како народ.

Четири елементи од Израил прават свештена заедница: 1) Божјиот повик, затоа што Израил е собрание свикано од Бога. 2) Таа заедница е собрана околу Бога, како кога во пустината наспроти беше скинијата на заветот. На тој начин, сè што се однесува на таа заедница и тоа што таа го прави е со воспоставен однос кон светото. 3) Бог се објавува сред заедницата и на тој начин таа станува заедница која го слуша Божјиот збор. 4) Славосовијата кон Бога со која заедницата го прославува Бога, односно заедницата се собира за да го прославува Бога.

¹ Терминот *qahal* речиси станува дефиниција за еврејската заедница, особено додека таа патува во пустината Синај. Така, на пример, кога Израилците се жалат на глад, тие ги обвинуваат Мојсеј и Арон со овие зборови: „Нè изведовте во оваа пустина да го изгладнете целиот овој (*qahal*) собир“ (2Мојс 16,3). Кореј, Датан и Авирон, тројца членови на народот, заговараат бунт против Мојсеј и Арон, следени од силна група бунтовници. Нивното обвинение е јасно: „Доста е со тебе! Целата заедница, сите се посветени и Господ е меѓу нив. Зошто се воздигнуваш над собирот (*qahal*) Господов?“ (4Мојс 16,3). Кога Мојсеј го достигна прагот на ветената земја и знае дека неговата мисија е завршена, тој „изговара проштална песна“ пред целото собрание (*qahal*) на Израил (2Мојс 31,30). Конечно, со векови подоцна, кога Израил по вавилонскиот егзил се враќа во својата земја и се возобновува управуван од свештеникот Езра, се вели дека „огромно собрание (*qahal*) се собра околу него, мажи, жени и деца“ (Езра 10,1).

Грчкиот превод на LXX, ἐκκλησία,² ни помага подобро да го разбереме значењето на терминот, затоа што укажува на Божјиот народ собран за богослужение, за исповедањето на верата во братско милосрдие. Тоа е верната заедница која е повикана од Бога на средба и молитвен дијалог. Во древниот Израел, тој се собирал околу ковчегот на заветот, кој бил знак на божественото присуство. Во новиот Израил, па, тоа е Литургијата.

Израил е Божја сопственост. Бог го создаде својот народ (Ис 43,1.7), тој е посебна Божја творба. Ослободувајќи го од Египет, Израил стапува во сојуз со Бога и така станува народ, и што е уште поважно, народ Божји.³ Хебрејскиот термин *berît* (на грчки διαθήκη) е централен концепт во Библијата и го означува сојузот (заветот) меѓу Бог и човекот. Склопен е на Синај, кога Бог се обврзува да го заштити и чува својот сојузник, да го води и одведе кон ветената земја, да му го понуди својот збор. Обврската, пак, на Израил е да ја прифати „книгата на заветот“, односно да го прифати Законот и на тој начин се обврзува да се остане заедно со својот Бог.

За да се појасни меѓузаветната поврзаност со старозаветниот *berît*, се чини потребен е краток осврт врз новозаветниот διαθήκη, термин којшто, освен во Лука 1,72, е употребен исклучиво во текстовите со кои се склопува Новиот завет кога се востановува светата Евхаристија.

Марко 14, 24: И им рече: „Тоа е Мојата крв на Новиот завет, која се пролива за мнозина.	Матеј 26, 28: „Зашто ова е Мојата крв на Новиот завет, која се пролива за мнозина, за опростување на гревовите“.	Лука, 22,20: „Исто така и со чашата, по вечерата, велешки: „Оваа чаша е Новиот завет со Мојата крв, која се пролива за вас“.
--	---	---

Ова се познатите евангелски зборови изговорени од Христос на тајната вечера, зборови со коишто се склопува Новиот завет, изречени без никакво дополнително објаснување. Тоа е затоа што за апостолите, кон

² Во LXX со ἐκκλησία се преведува *qahal* околу 100 пати (но, терминот 21 пат е преведен и со συναγωγή). Но, συναγωγή, пак, со мали исклучоци, 225 служи како превод на *edah*.

³ L. De Lorenzi, “Chiesa”, *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Ed. P. Rossano, G. Ravasi, A. Girlanda, San Paolo Edizioni: Cinisello Balsamo, 1996, 250–252.

кои Господ Исус се обраќа, поврзаноста со склопувањето на Стариот завет било јасно⁴. Но, за нас?

Од тие причини, се чини за потребно да се потсетиме за описот за склопување на Заветот/Сојузот по Божјото откровение на Мојсеј на Синај (2Мојс 24,3-9): „Дојде Мојсеј и му ги повтори на народот сите зборови Божји и сите заповеди. И сиот народ одговори во еден глас, и рече: „Сите зборови што ги кажал Господ ќе ги помниме и ќе слушаме.“ И ги напиша Мојсеј сите зборови Господови, па станувајќи утредента рано, подигна жртвеник под гората, и дванаесет столбови за дванаесетте Израилеви племиња, и прати младичи од синовите Израилеви, и тие принесоа жртви сепаленици и жртви мирни на Господа Бога. Потоа Мојсеј зеде половина од крвта и ја наlea во чаша, а другата половина *од крвта ја изли на жртвеникот*; па ја зеде книгата на заветот и му ја прочита гласно на народот, а тие рекоа: „Сè, што рекол Господ, ќе правиме и ќе бидеме послушни.# Тогаш Мојсеј ја зеде крвта, и го попрска со неа народот, велејќи: „*Ова е крвта на заветот*“, кој го постави Господ со вас за сите оние зборови.“ И се искачија потоа Мојсеј и Арон, Надав и Авиуд, и седумдесетте старешини Израилеви горе и го видоа местото каде што стоеше Бог Израилев; ... тие Го видоа местото на Бога, па јадеа и пиеја.

Склопувањето по форма наликува на таканаречени вазалски договори кои се користеле во Плодната полумесечина на Блискиот Исток, пропишани помеѓу големиот цар и вазалните владетели на помалите и зависни држави. Тој содржел Преамбула, претставување на владетелот, а потоа историски прослов, набројување на добрите дела кои владетелот ги направил за вазалот. Следеле клаузули, обврски кои се наметнуваат на вазалот, положување во храмот и одредби за читање, попис на сведоците и на крајот следеле обрасци на клетви и благослови.

А што говори нашиот текст? Откако народот се согласил да ги прифати „сите Божји зборови и сите заповеди“, Мојсеј подигнал жртвеник, на којшто биле принесени жртви, а потоа со изливање на крвта врз жртвеникот и повторна потврда за прифаќање на заповедите, бил склопен Сојузот меѓу Бога и народот на Израил. Да се потсетиме дека попрскување со крвта од жртвата во Стариот завет се вршело врз жртвеникот, како место на Божјото присуство. Половина е излиена врз жртвеникот, половина врз народот. Двата учесника во сојузот, Бог и народот, се врзани со крвна врска во витално заедништво, затоа што крвта е симбол на животот. Познато е,

⁴ J. Ratzinger, *La Chiesa, Israele e le religioni del mondo*, San Paolo: Cinisello Balsamo, 2000, 27-48.

на пример, дека и денес во одредени номадски свадбени обреди двајцата сопружници се спојуваат кога на зглобовите од раката се прави мал засек така што крвта на едниот тече и се меша со крвта на другиот.

Тука израилскиот народ е сведок и учесник. Го слуша зборот и одговара на зборот и со тоа се овозможува слободно заедништво во Сојузот. Ова е јасен пример за присуство на Литургија на зборот. Како и тоа дека Бог ги регулира своите односи со Израил и светот токму преку Зборот, Логосот, Словото. Десетте божествени зборови, Декалогот, вклучително кодексот на законите, наменети со него да се управуваат луѓето кога ќе се населат во ветената земја од Бога го поврзуваат Израил со Бога во завет (сојуз) составен од реципрочни обврски. Попрскување, пак, на народот со жртвената крв, која е посветена само за Бога, означува дека со тоа Израил станува Божји Израил. Народ кој ќе треба да биде послушен кон Бога, а Бог да биде Бог на Израил. На крајот од заветниот чин следува заедничка трпеза која го утврдува воспоставеното заедништво.

Се чини за неопходно да се подвлече дека теолошкиот *berit* сепак е билатерален однос, но на нееднакви сојузници. За тоа потсетува и пророкот Осија кога ги пренесува Господовите зборови: „Јас сум Бог, а не човек“ (Ос 11,9). И во претходно опишаниот настан, јасно е дека од дарот Божји произлегува потребата човекот да одговори, а заповедите не се услов, туку се само консеквенца на заедништвото во сојузот.

Израил ќе стапи во сојуз со Бога, но историјата за овој сојуз нема да биде многу славна, затоа што народот ретко ќе успее да дотрае во верноста на дадениот збор. Напротив, честопати сојузот ќе биде извалкан со неверство, ќе биде прекршуван со разни бунтови, идолопоклонство и непочитувањето на законот. Псалмистот со горчина ќе се потсетува на неблагодарноста и непостојаноста на својот народ, велејќи: „Многу бргу Израилците ги забораваја делата [Божји], не веруваа во неговата промисла... На Хорив подигнаа теле, се поклониле пред излиениот идол, ја заменија својата слава со лик на теле кое јаде трева, и го забораваја Бога, Кој ги спаси“ (Псалм 105:13.19-21).

Изневерен повеќе пати од човекот, уште во Стариот завет се најавува дека сојузот ќе биде обновен од Господ со „нов завет“, веќе не напишан на камен, туку во внатрешноста на човечката душа. Да се потсетиме на зборовите на пророкот Еремија (Ер 31,31-34): „Еве настапуваат дни, вели Господ, и ќе склучам со домот Израилев и со домот на Јуда *нов завет*. Не онаков завет, каков што склучив со татковците нивни во денот, кога ги фатив за раце, за да ги изведам од Египетската земја; тој Мој завет тие го

нарушија, иако останав во сојуз со нив, вели Господ. Но еве го заветот, што ќе го склучам со домот Израилев по оние дни, вели Господ: ќе го вложам Мојот закон во утробата нивна и ќе го напишам во срцата нивни, па Јас ќе им бидам Бог, а тие ќе бидат Мој народ“.⁵ Од речиси политичкиот однос, како што беше заветот на Синај (2Мојс 20-24) или влегувањето во Ветената земја (Исус Навин 24), се преминува кон продлабочен однос, трансформиран сојуз во сопружничка врска утврден врз љубовта, како оној од познатата свадбена историја на Осија (гл. 2), каде наспроти верниот Бог е неверната сопруга – Израил. И да се потсетиме. Пророкот објавува „нов завет“, а на библискиот јазик „нов“ значи и „последен, дефинитивен“, како што е случај со христијанската концепција кога се зборува за „најновата“, односно крајната „есхатолошка“ реалност, поставена како печат на историјата на човештвото.

Според старозаветната теологија, казна за гревот е смртта. Па така, кога се принесувала жртвата, гревовите од принесувачот преминувале врз приносот. А пророкот Исаија векови претходно го навестува Господовиот слуга кој ќе „*џи возложи врз Негово гревовиџе на сиџе нас* (53,6)... Праведниот Слуга Мој ќе ги оправда мнозина и *гревовиџе нивни врз Себе ќе џи џонесе*“ (53,11). На овој начин значително се појаснуваат Исусовите зборови кога на последната вечера говори за склопувањето на Новиот завет, дека Неговата крв „се пролива за мнозина, за опростување на гревовите“ (Мт 26,28; Мк 14,14; Лк 22,20). Воедно, вечерата на која се објавува големата Тајна се случува во пасхален контекст, непосредно пред големиот ден кој го празнуваше споменот на избавувањето на Израил, Божјиот народ, од египетското ропство. Но *zikkaron* не е обично сеќавање, туку учество во настанот кој се спомнува, кој се остварува токму затоа што е Божјо дело. Па така, уште од апостолско време и првите векови на Црквата, евхаристијата се сметала за пасхална тајна, за новата Пасха, преку која целото човештво се избавува од ропството на гревот и смртта. Па така, со Пасха и со склопувањето на Заветот, е даден почетокот на Црквата, како на новозаветната, така и на старозаветната заедница.

⁵ Спомнатото пророштво од Еремија (31,31-34) е и најдолгиот цитат од Стариот завет во Новиот, којшто Посланието до Евреите го пренесува како старозаветен текст во целост (Евр 8,8-12).